

Tatjana Dumitrašković¹

UDC 821.111-31.09 More T.

Pregledni rad

Primljen: 09. 12. 2022.

Prihvaćen: 16. 05. 2023.

POJAM INDIVIDUALNE I VERSKE SLOBODE U MOROVOJ UTOPIJI

APSTRAKT: Prateći istoriju utopije, možemo da sagledamo da njen književni oblik uvek izražava kritički stav u odnosu na aktuelni društveni poredak. Početak formalnog žanra utopijske književnosti jeste objavljivanje *Utopije* Tomasa Mora 1516. godine. Morovo delo delimično nastavlja tradiciju starijih tekstova koji su još od antičkog doba pokušavali da definišu principe idealne društvene zajednice. Rad analizira pojam individualne i verske slobode u Morovoj *Utopiji*, pokušavajući da pokaže koliko je ta sloboda ograničena, kontrolisana i u službi održanja stabilnosti društvenog poretka. Takav pojam je podložan kritici jer, između ostalog, dopušta samo ograničenu meru ličnog odlučivanja.

KLJUČNE REČI: *sloboda, Mor, Utopija, poredak, kontrola*

1. Uvod

Istoriju utopije možemo da pratimo od klasičnih utopija antičkog sveta, poput Platonove *Države*, ili Aristofanovih komedija koje utopiju prikazuju iz satiričnog ugla, preko 1516. godine kada će formalno nastati ovaj književni žanr do mnogobrojnih utopijskih romana iz sedamnaestog i osamnaestog veka od kojih je najpoznatiji *Nova Atlantida* Fransisa Bejkona (*New Atlantis*, 1626). Avanturistički romani Herberta Džordža Velsa i Žila Verna, krajem devetnaestog i početkom dvadesetog

---

¹ vanredni profesor, Univerzitet u Istočnom Sarajevu, mejl: tanjadumi@yahoo.com,

veka, odredili su dalji razvoj utopijske književnosti pod okriljem žanra naučne fantastike. Kao suprotnost utopijskoj književnosti *Vrli novi svet* Oldusa Hakslija (*Brave New World*, 1932) i 1984. Džordža Orvela (*Nineteen Eighty-Four*, 1949) jesu dva dobro poznata primera distopijske književnosti iz prve polovine dvadesetog veka. Do revitalizacije utopijskog žanra doći će sedamdesetih godina prošlog veka kada dolazi i do ubrzanog razvoja feminističke utopijske literature.

Prema Nikoli Dediću (Dedić, 2009: 17–18), utopija je naziv za svaku državu sa idealnim uređenjem i podrazumeva radikalnu negaciju aktuelnog društvenog poretka. Svaka utopija, u tom smislu, podrazumeva zamisao postojanja idealnog društva kao celine i dovodi u pitanje postojeće društvo i društvene odnose.

Mirjam Eljav Feldon (Feldon, 1982: 85) smatra da se renesansne utopije oslanjaju na četiri motiva: društvenu pravdu, moralan život, iskorenjivanje individualizma i jednostavnost. One su, na primer, opisivale idealna izmišljena društva kao model po kom bi ljudi trebalo da se organizuju i žive zajedno. One su detaljno objašnjavale suštinu toga kako ljudsko društvo treba da bude uređeno i u isto vreme su omogućavale poređenje sa postojećim savremenim društvima. Pošto su bile uređene sistemski, predstavljajući pojedinca u odnosu na složen proces institucionalnog i društvenog napretka, one bi rešavale složena pitanja u vezi sa strukturom, slobodom i determinizmom, moralom, zakonom i socijalnom pravdom. Utopije renesanse su prikazivale kako bi buduće države mogle da izgledaju, preuzimajući sistem vlasti i stabilnost poretka starih Grka i Rimljana. Većina njih je naglašavala stabilnost u odnosu na mogućnost promena i iskazivanje različitosti. Konceptija *Utopije* Tomasa Mora, kao i onih koje su stvorili Kampanela, Berton i Bekon, naglašava društvenu pravdu, moralan život, odnose pojedinca i države i odsustvo eksploatacije.

Možda je upravo renesansna karakteristika utopije, koja naglašava stabilnost i konsenzus, „kriva“ za lošu sliku utopijskog načina mišljenja u zapadnoj političkoj kulturi. Negativnu sliku utopijskog načina mišljenja u zapadnoj političkoj kulturi možda najbolje ilustruje Ralf Dahrendorf (Dahrendorf, 1967: 139) koji kaže da je glavna karakteristika utopijskih društava mogućnost da se stvore uslovi u kojima ne bi dolazilo

do sukoba, ali da u stvarnosti takvi uslovi ne postoje i da se dešava da utopije indirektno najpre zahtevaju, a zatim glorifikuju razna ograničenja.

Lajman Tauer Sardžent (Sargent, 1982: 566–573) smatra da je utopija bitna, ali opasna, ističući da postoji trend različitih kritičkih osvrta o vrednosti utopijskog načina mišljenja po kom jedni smatraju da utopija vodi nasilju i totalitarizmu, dok drugi utopiju vide kao bitan element slobode i civilizacije. On dalje tvdi da su mnoge utopije iz perspektive individualnih sloboda distopije. Razlog vidi u tome što njihovi autori obično žele da istaknu vrednosti, kao što su jednakost, red i sigurnost, zanemarujući individualnu slobodu.

Zorica Đergović-Joksimović (Đergović-Joksimović, 2009: 73) smatra da se mnoge utopije klasičnog doba danas sve više tumače kao distopije, zbog države koja ima odlučujuću ulogu u društvu i strogih ograničavanja sloboda pojedinaca.

Utopijski složeni sistem kontrole slobode pojedinca naveo je mnoge kritičare da zaključe da je utopija totalitarni sistem zasnovan na nasilju. Dok Rut Levitas (Levitas, 2001: 28), između ostalog, smatra da utopija prikazuje želju za boljim životom, Džejms Kolin Dejvis (Davis, 1981: 61) definiše utopiju kao naglašavanje poretka u odnosu na slobodu, smatrajući da je utopija, u stvari, niz strategija da se očuva društveni poredak „suočen“ s nedostacima ljudske prirode od kojih je najopasnija samovolja. Za njega je utopija država zasnovana na stalnom i potpunom disciplinovanju ljudi. Hana Joran (Yoran, 2005: 8–9) vidi kvazitotalitarnu prirodu utopijskog društva kao posledicu utopijskog društvenog poretka koji stvara podanike lišene individualnosti i sposobnosti za samostalno razmišljanje.

Za početak formalnog žanra utopijske književnosti smatra se objavljivanje *Utopije* Tomasa Mora 1516. godine. Morovo delo delimično nastavlja tradiciju starijih tekstova koji su još od antičkog doba pokušavali da definišu principe idealne društvene zajednice.

Međutim, zbog razrađenog sistema kontrole slobode pojedinca u Morovoj idealnoj društvenoj zajednici mnogi kritičari je smatraju totalitarnom državom.

Džordž M. Logan (Logan, 1983: 7–35) smatra da su nepopularne mere i institucije opisane u Morovoj Utopiji cena koju je Mor morao da

plati da bi realizovao važnije ciljeve. Tako je brutalna spoljna politika bila neophodna da bi se očuvala sigurnost i samodovoljnost države. Da bi postigao važan cilj, a to je društvo jednakosti i socijalne stabilnosti, Mor je morao je da žrtvuje slobodu, čak i individualnost građana Utopije.

Za Henrija Volfganga Donera (Donner, 1945: 77) Utopija nije zemlja u kojoj se svako ponaša razumno zato što je to njegov izbor, već pod prisilom koja je nezamisliva za današnje vreme. Međutim, pošto se u Utopiji zakoni donose za zajedničku korist, stanovnici Utopije ne osećaju njihovu strogost kao prisilu, već dobijaju svoju slobodu u okviru zakona, identifikujući sopstvenu – individualnu volju s opštim dobrom.

En Opsal Kragset (Kragset, 2009: 7) smatra da Utopija sa svojom patrijarhalnom strukturom organizacije teško može da bude definisana kao društvo jednakosti. Zato je sloboda u Morovoj Utopiji uvek ograničena.

Rad analizira pojmove individualne i verske slobode, koje Mor opisuje u drugom delu svoje *Utopije*, pokušavajući da pokaže koliko je ta sloboda ograničena, kontrolisana i u službi održanja stabilnosti društvenog poretka.

2. Morova Utopija

Tomas Mor danas važi za najistaknutijeg engleskog intelektualca svoga vremena. Njegovo obimno poznavanje filozofskih i političkih dela klasične književnosti veoma mu je koristilo u rešavanju etičkih i društvenih problema koje opisuje u *Utopiji* (1516). Tomas Mor je počeo da piše *Utopiju* kada je bio u državnoj delegaciji u Flandriji 1515. godine. Morova knjiga je primer prvog jasno definisanog projekta utopije, kao ideala društvene zajednice.

U *Utopiji*, Tomas Mor kritikuje aktuelni društveni poredak, s jedne strane, i istovremeno projektuje društvenu zajednicu savršeniju od one na koju indirektno ukazuje, a to je Engleska 16. veka. Struktura knjige je upravo tako i oblikovana: prvi deo sadrži izmišljeni razgovor o ozbiljnim političkim i društvenim problemima u savremenoj Engleskoj, u kome dominira kritika engleskog pravnog i ekonomskog sistema 16. veka, dok tek u drugom delu Mor nudi sliku zamišljene, nepostojeće, savršene države utopije koja je te probleme pokušala da reši. U prvom

delu, Mor kritikuje kazneni sistem Engleske svoga doba, koji je promovisao smrtnu kaznu i za najsitnija krivična dela, prikazujući klasne podelu u Engleskoj. Uzrok svih zala u društvu, po Moru, jeste postojanje privatne svojine koja je posledica feudalnog društvenog uređenja koje omogućuje ogromno bogaćenje manjine i siromaštvo većine. Da bi se stvorilo savršenije društvo, Mor smatra da je najvažnije ukinuti privatnu svojinu i izvršiti decentralizaciju vlasti koja je poverena grupi ljudi koja ima određene moralne kvalitete. Podsticanje doživotnog obrazovanja je još jedna važna stavka koja utiče na razvoj društva. Morova Utopija je u drugom delu zamišljena kao idealno društvo koje je uređeno bez hijerarhijskih principa („odozdo prema gore“), po idealnim hrišćanskim moralnim načelima, idealnom zakonodavstvu i odbacivanju privatnog vlasništva. Utopija je prava republika u kojoj nijedan pojedinac ne podriva opšte interese radi ostvarivanja sopstvenih interesa. Na čelu države je vladar, ali u Utopiji ne postoje mehanizmi prinude nad pojedincem, odnosno ne postoje policija, vojska, kao ni privilegovana klasa na koju se vladar može osloniti u slučaju da mu podanici ne izglasaju poverenje. Na taj način Utopija se približila idealu „vladavine naroda“. Država Utopija je, za razliku od država Morovog doba, u službi građana – ona ne postoji kao posebna struktura institucionalizovane kontrole i prinude, ona nema posebne predstavnike niti posebna ovlašćenja kojima raspolaze nezavisno od odluka sastavnih jedinica, gradskih opština.

Iako je Morova Utopija zamišljena kao društvo jednakosti, istovremeno teži da smanji individualne slobode. U Morovoj zamišljenoj državi je nemoguće razdvojiti privatni i javni život. Dok je društvena stabilnost očuvana, pojedinac ima ograničenu slobodu u svim aspektima života. Da bi se sačuvala društvena harmonija, različitosti ljudske prirode se kontrolišu kroz organizaciju utopije ili modifikaciju ljudske prirode. U Utopiji je na čelu domaćinstva najstariji muški član, iako muž i otac nemaju apsolutnu vlast. Otac se brine da članovi porodice obavljaju svoje dužnosti, dok se on istovremeno brine o njima. Hana Joran (Yoran, 2005: 9) kaže da porodica u Utopiji ostaje stabilna celina samo dok doprinosi društvu kao celini. Nema privatnosti ili porodičnog života, ljudi mogu da ulaze u kuće i izlaze iz njih kako žele, a porodice mogu da se razdvajaju i sele u one delove zemlje koji su ređe naseljeni i u kojima su zato porodice najpotrebnije.

Utopijski sistem i utopijske ustanove su tako osmišljene da blokiraju svaki pokušaj ličnog uspona ka moći. Mor zamišlja Utopiju u skladu sa patrijarhalnom tradicijom, društvo kojim upravlja grupa moralno superiornih ljudi. U Utopiji nema one arogancije i oholosti koje donose položaj i posedovanje materijalnih dobara, nema luksuza, razvrata i razmetljivog preterivanja. Radni dan traje šest časova. Morova idealna država ima za cilj da omogući svim građanima što više vremena koje bi trošili na zadovoljavanje materijalnih potreba da troše na duhovno uzdizanje (Mor, 1964: 103). Ovakav Morov pristup je zaista bio radikalan.

Međutim, ono na šta nailazimo u Utopiji jeste uporno ograničavanje naizgled neograničene slobode. U Utopiji se život njenih stanovnika kontroliše do najsitnijeg detalja, kontrolišu se njihovo slobodno vreme (1964: 99), odeća koju nose (1964: 102), igre koje igraju (1964: 99–100), gde će sedeti u zajedničkim trpezarijama (1964: 108). Čak i kada je u nekim slučajevima formalno dopušteno da se odstupi od rutine, takvo odstupanje se neformalno sprečava. Mor kaže da svoje slobodno vreme svako može da provodi kako želi, ali ne u lenčarenju, već može da se bavi nekim prijatnim poslom koji nije nužno povezan s njegovim zanimanjem (1964: 99). Ispostavlja se da takvih poslova nema mnogo, u stvari ima ih samo dva – prisustvo javnim predavanjima rano ujutru i dobrovoljno nastavljanje redovnog posla. Obrazovanje i rad se preklapaju i, umesto da budu dobrovoljni i usmereni ka ličnom razvoju i ličnim potrebama, oni favorizuju zajednicu. Slično je i sa putovanjima u Utopiji. Opis putovanja počinje sa skoro neograničenom slobodom da bi se završio skoro potpunim ograničenjem. Građanin može da putuje gde god želi samo ako ima pismo vladara koje mu to dopušta, ali mora da postoji tačan datum povratka. Gde god da ide, mora da nastavi da se bavi svojim poslom. U slučaju da prekrši ovo pravilo, sledi stroga kazna (1964: 110).

Taj obrazac se stalno ponavlja: slobode se glasno i euforično najavljuju da bi se dalje u tekstu umanjivale. Mor to objašnjava time da su zabrane nametnute samo za ono što stanovnici Utopije smatraju neprirodnim ponašanjem. Oni se veoma trude da znatno smanje broj razlika među ljudima u okviru društva. Ista odeća ne uništava samo taštinu, već i razliku u položaju i zanimanju koju je odeća Tjudora i njihovih podanika veoma jasno pokazivala.

Politička struktura Utopije je takva da ljude koji vrše javne funkcije bira narod (Mor, 1964: 97). Društveni poredak se zasniva na disciplini, kontroli i nadzoru. U skladu sa tim je i spoljna politika Utopije. Utopljeni preziru rat, a ipak lako pronalaze mnoge razloge za ratovanje, uključujući pomoć sumnjivim „saveznicima“ i „prijateljima“, kao i potrebu da nasele neku teritoriju. Odnos Utopljena prema ratu može da se čini kritičkim. Međutim, on u sebi sadrži genocidni stav idealne, utopijske države prema jednom narodu čije pripadnike Utopija koristi da ratuju u njenu korist, namerno ih izlažući na najopasnija mesta (1964: 147). Slična okrutnost se može videti i u odnosu prema unutrašnjim neprijateljima – građanima koji su prekršili neka od krutih utopijskih pravila. Ropstvo ili egzekucija odmah slede onima koji počine teška krivična dela, kao što su raspravljanje o pitanjima od javnog značaja van senata, preljuba i prevara, napuštanje grada dva puta bez dozvole.

Možemo se saglasiti s mišljenjem En Opsal Kragset (Kragset, 2009: 7) da ovakvi primeri otkrivaju kvazitotalitarnu prirodu utopijskog društva, njegovu krutu strukturu i strogu kontrolu svakodnevnog života njegovih pripadnika. Hijerarhijsko društvo nije nudilo svim svojim građanima istu mogućnost – da upravljaju sopstvenim životima. Ljudi se nisu vrednovali kao pojedinci, a lične kvalifikacije su se cenile samo onoliko koliko su se uklapale u poziciju ili ulogu koju je neko zauzimao u društvenoj hijerarhiji.

U Morovoj Utopiji kontrola individualnog ponašanja se smatra neophodnom za očuvanje društvene harmonije. Sveobuhvatan raspored zakona, stroge kazne i sistem nadzora pomažu da se kontrolišu stanovnici koji nisu poslušni. Ljudska sreća se posmatra kao rezultat prosperiteta i društvene stabilnosti. U utopijskom društvu individualne razlike se moraju zanemariti radi stabilnosti države. Utopljeni se uglavnom tretiraju kao jednaki, a konformizam postaje sredstvo za postizanje harmoničnog društva. Utopija, kao država koja teži idealnom društvu, pokušava da se pobrine za ono što pojedinci smatraju važnim u svom ličnom životu. Ovo uključuje osnovne potrebe, kao što su: hrana i stanovanje, obrazovanje, posao, slobodno vreme, mogućnost razvijanja odnosa sa drugim ljudima, pravo na izražavanje sopstvenog mišljenja i aktivno učešće u političkim odlukama. S druge strane, postoji potreba da se obezbedi stabilnost društva i spreči ugnjetavanje pojedinaca ili

grupa unutar njega. Utopijsko društvo jasno pokazuje da je nemoguće da se postigne ravnoteža između individualne slobode i kolektivne stabilnosti.

Kada se govori o Morovom odnosu prema Crkvi i verskim slobodama u Utopiji, mora se spomenuti Erazmo Roterdamski koga je Mor smatrao najvećim teologom i misliocem svoga doba. Erazmo je napadao sektaše i crkvene velikodostojnike koji su smatrali da je potreba Crkve za prihvatanjem određene doktrine opravdavala upotrebu sile protiv onoga koga je Crkva smatrala neprijateljem. Posle reformacije, on je optužen za podrivanje autoriteta Katoličke crkve i proglašen za jeretika. Mor je branio svog prijatelja od optužbi da je jeretik i takođe je smatrao da su preterane napade Crkve na jeretike izazvali neki crkveni velikodostojnici njegovog doba koji su kršili moralne norme. Morova odbrana Erazma ukazuje na to da je kada je pisao *Utopiju* smatrao da je ponašanje Crkve politički opasno.

Ovakav Morov odnos prema Crkvi u Utopiji proizvod je njegovog odnosa prema autoritarnosti. Kao što je u savršenom društvu napao autoritarnost u političkom životu, tako je napao i autoritarnost Crkve u odnosu na religiju. U Utopiji nema uobičajene crkvene hijerarhije, vernici različitih verskih ubeđenja izvode one rituale koji su isti u pojedinačnim uverenjima. Svaki ritual koji se razlikuje od opštih interesa izvodi se u krugu porodice. Utopljski sveštenici zastupaju opšta uverenja, a ne pojedinačne religije, njihova uloga je više uloga učitelja i čuvara morala, nego propovednika svetih tajni.

Verska politika u Morovoj izmišljenoj državi je veoma jasna modernom čitaocu. Džejms Nendza (Nendza, 1984: 430–432) smatra da institucije koje promovišu verske tolerancije treba da spreče svađe i unaprede građanski mir. Štaviše, tri verske doktrine, koje svi građani Utopije moraju da poštuju, upravo su one doktrine koje su na drugim mestima u Utopiji neophodne za ograničavanje traženja zadovoljstva. Utop je, kao osnivač Utopije, uspostavio versku slobodu odmah po dolasku na vlast. On je smatrao „da niko ne sme da bude uznemiren zbog svog verskog ubeđenja“ (Mor, 1964: 154). Tako su Utopljsani dobili „slobodu da svako veruje u šta hoće“ (Mor, 1964: 155).

U isto vreme Utop je zabranio svom narodu da veruje da ne postoji život nakon smrti i zabranjena verska ubeđenja su, takođe, podrazu-

mevala verovanje da svetom upravlja slučaj, a ne božansko providenje (Mor, 1964: 155), ali niko nije mogao da, šireći svoja verska ubeđenja, vredi tuđe versko ubeđenje (Mor, 1964: 154) i to isključivo zato da se ne bi na taj način nipodaštavao poredak i moral. Mrtvi posmatraju pokrete svakog pojedinca i „odvraćaju da potajno vrše nečasna dela“ (Mor, 1964: 103). Utopljeni su pod stalnim nadzorom i svi učestvuju u verskim aktivnostima. Suština je u tome da je trebalo da zakoni protiv verske netolerancije i mržnje u Utopiji obezbede red u međuljudskim odnosima.

Međutim, ovde nije u pitanju samo verska tolerancija, već se radi i o jednom od osnovnih mehanizama održavanja društva. Život po određenim verskim načelima je na prvom mestu održavao poredak, jer „to veoma mnogo doprinosi održanju i jačanju društvenog poretka pošto se ovaj, inače, raspada jedino pod uticajem ljudskih poroka, a ti se rađaju iz izopačenog načina mišljenja“ (Mor, 1964: 159). To ukazuje da je utopljansko uređenje zadovoljavalo sve potrebe stanovništva i svaka promena poretka bi donela samo štetu zajednici. Religija je u takvoj zajednici imala ulogu da održava stabilnost poretka, jer je jedan od razloga zašto Utopljeni poštuju versku slobodu praktičan: verska neslaganja izazivaju svađe u zajednici, što ih čini ranjivim za osvajače.

Tomas Mor je u *Utopiji* pokazao da svi napori da se uspostavi najbolja država u hrišćanskom svetu moraju da se suoče sa problemima koje izaziva versko nasilje. Njegovo rešenje za ove probleme bila je originalna strategija za uspostavljanje odnosa između religije i vlasti. Glavna odlika ove strategije bila je verzija verske slobode koja je zabranjivala vlastima primenu komplikovane doktrine ili kršenje onoga što je on smatrao legitimnim pravima savesti. Istovremeno, ona je omogućavala vlastima da proglase legitimnim određena verska ubeđenja koja je Mor smatrao važnim za ponašanje koje podrazumeva visoke moralne standarde, kao i da odredi koji su to politički opasni verski običaji.

Dakle, i kada se govori o verskoj slobodi u Morovoj Utopiji govori se o ograničenoj slobodi u kojoj su Utopljeni morali da prihvate određene verske doktrine.

Kako primećuje Fredrik Džejmson (Jameson, 2005: 32), Morova *Utopija* funkcioniše kao prostorni narativ i kao satira. Kao prostorni narativ, *Utopija* sažima sledeće reprezentacione modele Morovog doba:

antičku Grčku, koja će poslužiti kao model za figuru humanističkog intelektualca; protestantizam, koji će spojiti principe Platonove *Države* s idejom hrišćanskog komunizma (pri čemu religija i dalje funkcionira kao osnovni element socijalne kohezije) i srednjovekovni manastir, kao model izolovane zajednice koncipirane na principima discipline, sklada i ravnoteže. Kao satira, *Utopija* sažima dva narativna žanra – formu ustava i formu političkog manifesta.

U oba slučaja, pitanje ograničenosti individualnih i verskih sloboda koje prožima sve aspekte privatnog i javnog života Morovog utopijskog društva ostaje centralno pitanje koje problematizuje utopijski karakter Morove idealne države.

3. Zaključak

Kada je objavljena, Morova *Utopija* je za većinu ljudi predstavljala jedno društvo koje je bilo mnogo bolji izbor od društva u kome su trenutno živeli, jep je pokazivala šta je potrebno za suočavanje sa društvenim nevoljama opisanim u prvoj knjizi. Marljivost, skromnost, razboritost, altruizam, ljubav prema bližnjemu pripisuju se stanovnicima Utopije. Zato se *Utopija*, kao želja za nečim boljim i kritika postojećeg društva, čini verodostojnom.

Kada, međutim, govorimo o pojmu individualne slobode u Morovoj *Utopiji*, on je potpuno podređen stabilnosti poretka. Sveobuhvatnost sistema kontrole i nadzora u Utopiji proizvod je ideje da svaka aktivnost koja nije kontrolisana može biti mogući uzrok društvenog nereda i da, stoga, ne treba da postoji razlika između javne i privatne sfere. S obzirom da se u Utopiji ljudski odnosi i individualno ponašanje, kao i verska ubeđenja i običaji, regulišu do najsitnijih detalja, posledice su takve da ljudi praktično nemaju privatnost, pa je njihova individualna sloboda ograničena. Utopija u potpunosti kontroliše života svojih građana. Društveni poredak zasniva se na disciplini, kontroli i nadzoru, koji ukidaju prostor za slobodnu aktivnost i bilo kakav oblik individualne inicijative. Odustaje se od ličnih odluka i želja zarad reda i stabilnosti, čime se ozbiljno ograničava sloboda pojedinca. Utopija želi korisne građane, koji doprinose opštem dobru, a ne samostalne mislioce koji preispituju

i suprotstavljaju se sistemu. Nemilosrdan odnos države prema njenim neprijateljima, kao i kažnjavanje onih građana koji prekoračuju krute principe Utopije i krše njena strogo uspostavljena pravila, razotkriva njenu mračnu stranu. Jačanjem svojih institucija discipline i nadzora, Utopija, kao država, nastoji da u što većoj meri ograniči integritet i slobodu ličnog odlučivanja svojih građana.

Sve ovo navodi na zaključak da Utopija, osim što odražava hijerarhijsku strukturu, kontroliše svaki aspekt života do te mere da liči na totalitarni režim. Kao takva, ona je podložna kritici i doprinosi ispravnosti shvatanja da je ono što se predstavlja kao utopija ponekad bliže distopiji.

Literatura

- Adams, Robert M. (Eds.), New York: Norton & Company, 137–142.
- Chambers, R. W. (1992). *The Meaning of Utopia*. U *Utopia: A Norton Critical Edition*, 2nd edition.
- Dahrendorf, R. (1967). *Society and Democracy in Germany*. New York: Doubleday Anchor.
- Davis, J. C. (1981). *Utopia and the Ideal Society: A Study of English Utopian Philosophy of Utopia*. Barbara Goodwin (Ed.), Oxon: Routledge, 25–43.
- Dedić, N. (2009). *Utopijski prostori umetnosti i teorije posle 1960*. Beograd: Atoča.
- Donner, H. W. (1945). *Introduction to Utopia*. London: Sidgwick & Jackson Ltd.
- Đergović, J. Z. (2009). *Utopija: alternativna istorija*. Beograd: Geopoetika.
- Greeblatt, S. (1980). *Renaissance Self-Fashioning from More to Shakespeare*. Chicago: University of Chicago Press
- Guy, J. (2000). *Thomas More*. London: Hodder Headline Group.
- Eliav-Feldon, M. (1982). *Realistic Utopias: the ideal imaginary societies of the Renaissance 1516–1630*, Oxford: Clarendon Press.
- Jameson, F. (2005). *Archaeologies of the Future: The Desire Called Utopia and Other Science Fictions*. London/New York: Verso
- Kragset, A. O. (2009). *Utopian Freedom: Individual Freedom and Social Order in Thomas More's Utopia, Marge Piercy's Woman on the Edge of Time and Ursula Le Guin's The Dispossessed*. [Neobjavljen master rad]. Univerzitet Agder.
- Levitas, R. (2001). For Utopia: The (Limits of the) Utopian Function in Late Capitalist Society. *Critical review of international social and political philosophy*, 25–43.

- Logan, M. G. (1983). *The Meaning of More's "Utopia"*. Princeton University Press.
- Mor, T. (1964), *Utopija*. Prevod Franjo Barišić. Beograd: Kultura.
- Nendza, J. (1984). Political Idealism in More's *Utopia*. *The Review of Politics*, 46, 430–432.
- Popper, K. R. (1962). *The Open Society and Its Enemies*. New York: Harper & Row.
- Sargent, L. T (1982). Authority & Utopia: Utopianism in Political Thought, *Polity*, 14 (4), 565–584.
- Yoran, H. (2005). More's Utopia and Erasmus' No-place, *English Literary Renaissance*, 35 (1), 3–30.